UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI

Filozofická fakulta

Katedra asijských studií

BAKALÁŘSKÁ DIPLOMOVÁ PRÁCE

Amulety, talismany, přání a věštby v současném Japonsku

Amulets, Talismans, Wish Cards and Oracles in Contemporary Japan

Vypracovala: Magdaléna Kývalová

Vedoucí práce: Mgr. Halina Zawiszová

Olomouc 2016

(kopie zadání BP)

Prohlášení o samostatnosti

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracovala samostatně a uvedla veškeré použité prameny a literaturu.

V Olomouci, 26. 4. 2016 Podpis

Anotace

Souhrn práce

Autorka: Magdaléna Kývalová

Název práce: Amulety, talismany, přání a věštby v současném Japonsku

Fakulta - katedra: Filozofická fakulta – Katedra asijských studií

Vedoucí práce: Mgr. Halina Zawiszová

Počet stran: 57

Počet znaků (včetně mezer): 85 216

Počet použitých zdrojů: 40

Cíl práce:

Prozkoumat a popsat jednotlivé japonské předměty, které jsou spojovány s praktikami, které Japonci vykonávají za účelem získání světských výhod (*genze rijaku*).

Způsob naplňování cílů:

V práci využívám především odborné literatury, ovšem kvůli přesahu tématu i do populární kultury, v ojedinělých případech se v bibliografii objeví i populárně naučná publikace. Popis jednotlivých předmětů a praktik s nimi spojených, používám názorných příkladů v podobě fotografií nebo videí. Kvůli přesahu tématu do religionistiky práce obsahuje i obecné seznámení také s problematickými body, které se týkají náboženské otázky.

Resumé výsledků:

Práce se zaměřuje na roli jednotlivých předmětů v japonské kultuře, a to jak v rámci každoročních svátků a festivalů, tak i v jednotlivých etapách života Japonce.

Klíčová slova:

japonská kultura, japonské náboženství, lidové náboženství, šúkjó, mušúkjó, genze rijaku, gofu, talismany, amulety, omamori, ofuda, hamaja, ema, daruma, tanzaku, věštby, omikudži

Poděkování

Tímto bych chtěla poděkovat své vedoucí práce Mgr. Halině Zawiszové za ohromnou dávku trpělivosti a ochoty při vedení mé práce. Její rady a připomínky mi pomohly práci dokončit. Také bych chtěla poděkovat Mgr. Jakubu Havlíčkovi Ph.D. za doporučení odborné literatury, která mi velmi pomohla zorientovat se v tématu mé práce.

Seznam obrázků a tabulek

Obrázek č. 1: Socha Kannon v chrámu Džigen´in. 21
Obrázek č. 2: *Omamori* ze svatyně Orihime. 28
Obrázek č. 3: Dřevěná *ofuda* z chrámu Enpukudži. 35
Obrázek č. 4: Posvátné šípy *hamaja*. 37
Obrázek č. 5: Ukázka různých motivů tabulek *ema* ve svatyni Orihime. 41
Obrázek č. 6: *Tanzaku* zavěšené na bambusové větvi. 43
Obrázek č. 7: Typická bambusová ozdoba na svátek Tanabata. 43
Obrázek č. 8: Soška *daruma*. 44
Obrázek č. 9: Věštba *omikudži*. 48

Tabulka č. 1: Další různé druhy *omamori*. 31
Tabulka č. 2: Příklady věšteb *omikudži*. 47

Obsah

Ediční poznámka 8
Úvod 9
1. Otázka pojetí slova náboženství v japonském kontextu 11
1.1 „Japonské náboženství“ 11
1.2 Vznik slova *šúkjó* (宗教) a jeho vnímání v japonském kontextu 12
1.3 Japonské lidové náboženství a jeho četné interpretace 15
1.3.1 Rozdílné označení pro lidové náboženství v angličtině 16
1.3.2 *Minkan šinkó* a *minzoku šúkjó* 17
2. *Genze rijaku* (現世利益) 18
2.1 Šingon (真言) 22
2.2 *Džódošú* (浄土宗) 22
2.3 *Džódo šinšú* (浄土真宗) 23
2.4 Shrnutí 23
3. Popis vybraných předmětů 25
3.1 Amulety a talismany 25
3.1.1 *Omamori* (お守り) 28
3.1.2 *Fuda* (札) 35
3.1.3 *Hamaja* (破魔矢) 37
3.2 Přání 39
3.2.1 *Ema* (絵馬) 39
3.2.2 *Tanzaku* (短冊) 42
3.2.3 *Daruma* (達磨) 43
3.2.4 Typická gramatika pro přání 45
3.3 Věštby *omikudži* (御神籤) 46
3.3.1 Druhy věšteb *omikudži* 47
3.3.2 Jednotlivé sekce věštby 48
3.3.3 Postup zacházení s věštbami *omikudži* 50
Závěr 51
Resumé 53
Bibliografie 54

Ediční poznámka

Všechna japonská slova a jména jsou v práci přepsána českou transkripcí. Pokud se však jedná o anglicky psanou publikaci napsanou japonským autorem, v bibliografii je jméno tohoto autora uvedeno v Hepburnově transkripci. Avšak v textu je toto jméno vždy uváděno českou transkripcí a to z důvodu dodržování plynulosti sdělení. Pokud by se v textu najednou objevila transkripce jiná než česká, rušilo by to dojem.

Při odkazování se na zdroje v podobě oficiálních internetových stránek chrámů a svatyní je citována pouze domovská stránka příslušné instituce. Tímto způsobem je v práci zredukován počet ocitovaných internetových zdrojů, což působí lepším dojmem. Informace z těchto zdrojů plní pouze doplňující funkci, proto není nutné věnovat jim větší pozornost. Samotné odkazy na tyto domovské stránky jsou uvedeny v bibliografii pod internetovými zdroji.

Pokud není uvedeno jinak, všechny překlady citací jsou provedené autorkou a taktéž všechny fotografie byly pořízeny autorkou.

Úvod

Téma této práce se může jevit jako populární téma plné fantastických předmětů, které mohou mít souvislost s magií. Avšak v japonském kontextu je na tyto předměty pohlíženo spíš jako na věci, které nám pomáhají přečkat zlé časy (Reader a Tanabe, 1998, s. 220). Tyto předměty jsou pro Japonce tak běžné, že si našly cestu například i do populární kultury. Není neobvyklé vidět ve filmech, televizních seriálech a dalších médiích typický obraz středoškolského studenta s *omamori* pověšeným na školní tašce.

Hlavním cílem této práce je popsat jednotlivé ochranné amulety, talismany, přání, věštby a činnosti s nimi spojené, které jsou prováděné za účelem získání světských výhod. V japonském prostředí existuje označení těchto světských výhod pod buddhistickým pojmem *genze rijaku* (現世利益), jehož rozborem se práce také zabývá. Kvůli umístění prodejních míst takovýchto předmětů ve svatyních nebo chrámech, je zřejmé, že narazíme na konflikt, zda se při pořízení například ochranného amuletu jedná, či nejedná o náboženskou činnost. Existují různé názory.

Jeden z těchto názorů tvrdí, že pořízení předmětů, kterými se práce zabývá, za účelem získání světských výhod se pro Japonce může jevit jen jako zvyk či tradice, které dodržují při zúčastnění se například jednoho z každoročních svátků. Příkladem svátků, ke kterým nerozlučně patří návštěva svatyně nebo chrámu, jsou například oslavy spojené s koncem starého roku a vítáním nového roku, *ošógacu* (お正月; Reader, 1991, s. 10; Hendry, 2003, s. 32).

Další možností je nahlížet na tyto praktiky jako na součást lidového náboženství. (Reader a Tanabe, 1998, s. 94–97). Ovšem při zmínění pojmu lidové náboženství narazíme na další rozcestník. Jelikož jde o obecně velmi rozšířený druh náboženství, existují i různé výklady a pojetí lidového náboženství. V angličtině pro lidové náboženství můžeme narazit hned na několik výrazů, například „populární náboženství“ (*popular religion)*, „lidové náboženství“ (*folk religion)*, „obecné náboženství“ (*common religion)* a tak dále (Havlíček, 2015, s. 47).

Jelikož je téma práce kulturně společenského charakteru, nelze zcela přehlédnout také otázku náboženství, protože i náboženství je nepochybně součástí kultury. Z tohoto důvodu se první kapitola práce zabývá problematickými body, týkající se otázky, zda jsou praktiky spojené s amulety, talismany, přáními a věštbami náboženskými

činnostmi nebo naopak nemají s náboženstvím nic společného. Popřípadě, jak na dané praktiky pohlížejí sami Japonci. Dopředu upozorňuji na stručnost vysvětlení této problematiky, protože je značně komplikovaná a její rozbor by se mohl stát předmětem samostatného výzkumu.

Druhá kapitola je zaměřena na rozbor a popis buddhistického pojmu označujícího praktiky spojené se získáním světských výhod, *genze rijaku*. Pojem je zde definován a zařazen do historické osy. Dle mého názoru nám pojem *genze rijaku* v mnohém pomáhá pochopit význam předmětů spojených s praktikami, které Japonci vykonávají za účelem získání světských výhod. Právě z tohoto důvodu je mu věnována samostatná kapitola. Pojem je zde dán do souvislosti s různými náboženskými školami, které v Japonsku existují.

Třetí kapitola práce obsahuje samotný popis jednotlivých předmětů a praktik, které mají souvislost s *genze rijaku.* Kapitola je postupně členěná na tři podkapitoly, jimiž jsem rozdělila jednotlivé předměty na amulety a talismany, přání a věštby. První podkapitola obsahuje tyto předměty: amulety a talismany *omamori* (お守り), ochranné destičky *ofuda* (お札) a posvátné šípy *hamaja* (破魔矢). Druhá podkapitola je věnována přáním, mezi které patří tabulky *ema* (絵馬), barevné papírky *tanzaku* (短冊), využívané při každoročním svátku Tanabata (七夕), a sošky *daruma* (達磨), které Japonci také využívají jako formu přání nebo dozorce nad svým předsevzetím. Posledním předmětem, o kterém se v souvislosti s praktikami pojícími se s pojmem *genze rijaku* zmiňuji, je věštba *omikudži* (御神籤).

1. Otázka pojetí slova náboženství v japonském kontextu

Tato kapitola se zaměřuje na otázky pojetí slova náboženství v Japonsku. Jako první zohledňuji jeden z bodů, který by, dle mého názoru, mohl stát za rozporem mezi japonským a západním pohledem na problematiku náboženství. Tímto je myšlena hlavně povaha japonského náboženství, jakožto jedinou náboženskou tradici vlastní pouze Japonsku. V druhé podkapitole se podle perspektivy Jasona Anandy Josephsona snažím na tuto otázky pohlížet skrze původ slova náboženství jak v západním, tak i v japonském kontextu. V poslední podkapitole se zabývám podobou japonského lidového náboženství, protože s amulety, talismany, přáními a věštbami úzce souvisí.

1.1 „Japonské náboženství“

Pokud rozebíráme a popisujeme předměty, kterými se práce zabývá, z pohledu japonské kultury a společnosti, nemůžeme se vyhnout ani otázce, jakou roli v tomto případě hraje náboženství. Jelikož se dané předměty běžně prodávají především v prostorách svatyní nebo chrámů, lze se domnívat, že se jedná o náboženskou činnost. Avšak v případě Japonska není toto tvrzení tak jednoduché.

Pojem „japonské náboženství“[1] se ve vědeckém diskursu objevil začátkem 20. století, kdy jej poprvé začal používat japonský religionista Anesaki Masaharu. Havlíček (2011, s. 103) tento pojem definuje jako náboženskou tradici tvořenou mnoha specifickými prvky, které v průběhu historie vytvořily homogenní celek, který je vlastní jen obyvatelstvu japonských ostrovů.

Specifickými prvky „japonského náboženství“ se rozumí například provázanost jednotlivých náboženských směrů, které do Japonska postupně přicházely. Japonsko je známé svým pozitivním přístupem k novým věcem, a tím se také občas nazývá kulturou, která přijímá, ale také nic nevyhazuje. V historii na Japonsko působilo mnoho vnějších vlivů, které postupem času pomáhaly dotvářet nejen „japonské náboženství“, ale také jeho jedinečnou kulturu. Před obdobím, kdy na japonské ostrovy začaly vstupovat vnější vlivy (kolem 6. století), bylo tomuto území

[1] Jedná se o český překlad anglického termínu „Japanese religion“, nikoliv o japonský termín *nihonkjó* (日本教), jehož obsah je naprosto odlišný od zmíněného termínu. *Nihonkjó*, jakožto nové náboženství, bylo součástí hnutí s nacionalistickými tendencemi.

a tehdejšími státu Jamato vlastní pouze jedno náboženství a to *šintó* (神道), které ale v té době nebylo vnímáno jako náboženství v dnešním slova smyslu. Celý proces utváření „japonského náboženství“ začíná příchodem buddhismu (538), následuje seznámením s taoismem a konfucianismem a pokračuje až do dnešní doby. „Japonské náboženství“ se stále vyvíjí a v jeho středu neustále vznikají další nová náboženská společenství. Vliv kontinentální kultury na kulturu Japonska byl tedy velmi výrazný (Earhart, 1998, s. 29). Právě kvůli této a dalším skutečnostem jsou pokusy o přesnou definici „japonského náboženství“ značně komplikované. V odborných kruzích se také objevují debaty, zda se vůbec jedná o náboženství, tak jak je chápáno například v evropském kontextu (převážně z pohledu křesťanství). Z tohoto důvodu se v další podkapitole zaměříme na původ slova náboženství a jeho vnímání obyčejným moderním Japoncem v japonském kontextu.

1.2 Vznik slova šúkjó (宗教) a jeho vnímání v japonském kontextu

Pod pojmem „japonské náboženství“ se tedy neskrývá pouze jeden aspekt náboženství, naopak se jedná o značně obsáhlý homogenní celek skládající se z mnoha seskupení směrů a odvětví. Pro mnohé může být překvapením zjištění, že slovo náboženství (*šúkjó*, 宗教) jako takové v Japonsku vzniklo až ke konci 19. století. Do té doby v japonštině existovaly jen výrazy pro jednotlivá učení (*kjó*, 教), například pro buddhismus (*bukkjó*, 仏教), křesťanství (*kirisutokjó*, キリスト教) a jiné. Dále se zaměříme na vznik slova náboženství v Japonsku.

Slovo *šúkjó* se v japonském prostředí začíná objevovat na začátku druhé poloviny sedmdesátých let 19. století (Krämer, 2013, s. 91), kdy s příchodem Američanů a Evropanů v období Meidži (1868–1912), bylo nutné rozlišovat mezi dvěma představami náboženství jako takového. Pro tyto účely bylo přeložením z anglického slova *religion* vytvořen ekvivalent v podobě japonského slova *šúkjó* (宗教; Josephson, 2006, s. 144). Josephson je jedním z religionistů, kteří se zabývají problematikou vzniku slova *šúkjó* v Japonsku. V časopise *Religion Compass* (2011, s. 591) vysvětluje význam tohoto slova na základě rozboru samostatných znaků a jejich následného spojení.

> *Šúkjó* je složeninou dvou znaků *šú* 宗 a *kjó* 教. Znak *šú* (čínsky *cung*) byl po dlouhou dobu užíván ve smyslu „sekta“, „rodokmen“ nebo „princip“, zatímco znak *kjó* (čínsky *ťiao*) se odkazuje na slova „výuka“ a „učení“. Tyto znaky se tedy společně objevily v předmoderní době, většinou jako odkazy k tradicím buddhistických textů; velké množství současných debat se točí kolem záležitosti propojení moderního a dřívějšího užití tohoto termínu.

Na základě této citace by v japonském kontextu slovo *šúkjó* znamenalo učení určité sekty, skupiny lidí, která se drží určitých zásad a principů charakteristických pro danou skupinu. Pokud bychom chtěli japonské pojetí porovnat se západním pojetím, Josephson (2011, s. 590) porovnává japonské *šúkjó* s latinským *religio*, ze kterého vychází označení pro náboženství v mnoha evropských jazycích (italština, němčina, španělština, angličtina, portugalština a jiné). Význam latinského *religio* se nejvíc blíží významu „zákaz“ nebo „povinnost“, což bychom v dnešní době ani z daleka nepovažovali za význam slova náboženství.

Avšak toto je jen jedním z překladů latinského slova *religio*, jaký známe. Podle etymologického slovníku (Online Ethymology Dictionary, heslo: religio) existují dvě možnosti výkladu. První z nich už objasnil Josephson ve svém článku, jak jsem již zmínila výše. Přesněji Josephson slovo *religio* překládá jako „zákaz“ nebo „povinnost“, protože vychází z překladu latinského *religare*, ze kterého mohlo být latinské *religio* odvozeno. Další možnost, kterou etymologický slovník nabízí, je odvození od slova *legere* s předponou *re-*, která naznačuje opakování. Latinské slovo *legere* pak znamená „číst“ nebo „učit“, což by mnohem víc odpovídalo japonskému ekvivalentu pro slovo náboženství – *šúkjó*.

Další možnost, proč se japonské a západní pojetí náboženství značně liší, může tkvět také v odlišném vztahu mezi jedincem a náboženskou institucí. V západním pojetí je typický hlavně vzájemný vztah jedince a církevní instituce, naopak v Japonsku je tento vztah spíš kolektivního charakteru, rituály jsou obecně prováděny celou skupinou jedinců dohromady (například v rámci rodinného kruhu). Earhart (1998, s. 75) tvrdí, že pro japonskou společnost v tradičním (historickém) Japonsku bylo mnohem typičtější účastnit se jednotlivých náboženských rituálů a akcí ve skupině, než účastnit se jako jednotlivec.

Musíme si také uvědomit, jak je vlastně pojem *šúkjó* v japonském kontextu chápán moderním Japoncem. Mullins (2011, s. 63) tvrdí, že náboženství je většinou Japonců vnímáno jako organizovaná instituce, která se striktně drží svého přesvědčení a víry. Jelikož se sami Japonci obvykle nepovažují za členy takové organizované náboženské instituce, tvrdí o sobě, že jsou bez vyznání (*mušúkjó*, 無宗教). Skutečnost ohledně Japonců tvrdících o sobě, že jsou bez vyznání, je natolik známá, že se o ní můžeme dočíst hned v několika antropologických studií zaměřených na japonskou společnost a náboženství (například Hendry, 2003; Mullins, 2011; Reader, 1991)

Joy Hendry (2003, s. 127) tvrdí, že „většina Japonců při přímém dotázání uvádí, že nejsou žádného vyznání.“ Reader (1991, s. 375) ale upozorňuje na skutečnost, že je nutno pohlížet i na pozici, do které stavíme respondenta při takovém dotazu. Může se totiž stát, že dotazovaný nebude chtít odpovědět tak, aby jeho chování nepůsobilo jako pověrčivé. Sám Reader (tamtéž, s. 1) se ale většinou nesetkal s jinou odpovědí. V úvodu své knihy se nezmiňuje podrobněji o okolnostech dotazování a jako své respondenty uvádí pár svých přátel a japonských studentů (dohromady asi 30 respondentů), což by se mohlo stát terčem kritiky ve vědeckých diskuzích, zda takový přístup můžeme považovat za dostačující.

Kamači (1999, s. 29) říká, že většina Japonců o sobě sice obvykle tvrdí, že jsou bez vyznání, ale na druhou stranu nepopírají existenci šintoistických božstev nebo bódhisattvů. Dokonce jejich přítomnost považují za velmi důležitou. Tímto způsobem tedy Japonci přijímají náboženství jakožto zprostředkovatele rituálů, které je v životě provázejí od narození až do smrti.

Najít tenkou hranici mezi tím, co se dá považovat za náboženství a co už pod náboženství nepatří, se zdá být skoro nemožné. Havlíček (2011, s. 115) se k této tématice ve své knize *Cesty božstev* vyjádřil následovně:

> Další otázkou je, jaké jevy můžeme v japonském kontextu vůbec označit za „náboženské“. Chceme-li respektovat základní metodologický požadavek vědecké práce, který spočívá v co nejpřesnějším vymezení pojmových kategorií, nelze v tomto případě postupovat způsobem, který bychom mohli označit za apriorní či přímo intuitivní, a rovnou se pustit do popisu a analýzy určitých jevů, které jsou podle nás „náboženstvím“. V každém případě musíme vzít v potaz vliv „západního“ myšlenkového pojetí, které má sklon uvažovat

> o náboženství implicitně jako o souboru více méně systematického učení, obsahujícího etiku, panteon, mytologie, rituály a společenství kněží a vyznavačů či „věřících“.

Jelikož se tato práce zabývá amulety, talismany, přáními a věštbami, které jsou doprovázeny určitými rituály prováděnými na místech, které mají úzkou souvislost s náboženstvím (chrámy a svatyně), je nutné uvědomit si všechna úskalí, na které lze v průběhu práce narazit.

1.3 Japonské lidové náboženství a jeho četné interpretace

Jednou z mnoha rozšířených náboženských tradic na území Japonska je lidové náboženství. V této části se budeme zabývat různými výklady a pojmenováními lidového náboženství v Japonsku. Budeme se zabývat jak anglickými, tak i japonskými výrazy.

Definovat přesně, co všechno lidové náboženství zahrnuje, není snadným úkolem. Zvláště ho ztěžuje fakt, že pro lidové náboženství existuje hned několik pojmenování a označení, které se od sebe jen nepatrně liší. Avšak obecně vzato „mají lidová náboženství místo v každodenním obyčejném životě lidí ve společnosti, kde jsou do určité míry rozšířeny vlivy jiné náboženské instituce“ (Kawahaši, 2005, s. 454). Dále v knize *Náboženství Japonska* od H. Byrona Earharta (1998, s. 23) autor také definuje, co v základě spadá pod lidové náboženství. Dle mého názoru jde o jednu z nejlépe uchopených definicí, proto ji zde také uvádím jako citaci.

> Lidové náboženství bychom mohli nejsnáze charakterizovat jako souhrn náboženských představ a praxe, který existuje mimo institucionalizované náboženství a písemnou tradici – byť z obého často vychází. Jeho jádro se předává ústní tradicí z pokolení na pokolení a tradičně se váže na vesnické svátky lidové komunity. Významnou složkou krajového folklóru tvořily … obřady související s pěstováním rýže. Někdy se oslav účastnili buddhističtí mniši či šintoističtí kněží, jindy pouze vesničané. Klasickým příkladem lidového náboženství jsou domácí oslavy Nového roku:...

Obřady spojené s lidovým náboženstvím mají mnoho podob a variant. Prakticky se jedná o náboženství praktikované na celém území Japonska, a proto existují různé

varianty rituálů a obyčejů, které se mohou lišit například místem výskytu. Mohou mít dokonce i šamanistický charakter a mohou zahrnovat i věštění budoucnosti. Praktiky lidových obřadů jsou velmi bohaté a neobyčejné svou rozmanitostí (Kawahaši, 2005, s. 452).

1.3.1 Rozdílné označení pro lidové náboženství v angličtině

Jak již bylo zmíněno v úvodu, v angličtině pro lidové náboženství existuje hned několik pojmenování, která se od sebe nepatrně liší. Ve většině případů se jedná jen o jiné pojmenování různými vědci, kteří se snaží při svém výzkumu daným termínem co nejlépe vystihnout podstatu lidového náboženství.

Nejobecnějším výrazem, a zároveň přímým překladem pojmu lidové náboženství, je pojem *folk religion*. Dále se například v publikaci *A History of Japanese Religion* (Kasahara, McCarthy a Sekimori, 2011) můžeme setkat z výrazem *popular religion* („zlidovělé náboženství“)[2]. Termín je uváděn do souvislosti s náboženstvím v období Heian (794–1185), vymezuje se tedy historickými mezníky. Dalším příkladem rozdílného anglického výrazu je varianta, kterou ve své knize užívají Reader a Tanabe (1998). Jedná se o výraz *common religion* („obecné náboženství“)[3], kdy pojem staví do kontrastu elity proti obyčejným lidem, například venkovanům. V japonské historii je známo, že elita císařského dvora a výše postavených měla značně odlišný přístup k náboženství, nehledě na fakt, že šlechta a obyčejní lidé žili ve značně odlišných světech. Pro šlechtu náboženství představovalo například předčítání súter, kdežto pro obyčejný lid bylo náboženství spojováno s rituály souvisejícími například s pěstováním rýže. Proto bylo pojetí náboženství obyčejného lidu vnímáno spíše za projev pověrčivosti. Havlíček (2012, s. 47) ve své studii dodává, že „ uvedení autoři [například Earthart, 1982; Hori, 1972; Kasahara, 2001] pod kategorii lidového náboženství zahrnují různorodé náboženské jevy a používají tento pojem v souvislosti s řadou konkrétních náboženských fenoménů v různých historických obdobích japonských dějin.“

[2] Překlad pojmu viz: Havlíček, 2012.
[3] Překlad pojmu tamtéž.

1.3.2 Minkan šinkó a minzoku šúkjó

V japonském prostředí se také setkáváme s různými názvy pro lidové náboženství. Avšak jedná se o dva významově rozdílné výrazy: *minkan šinkó* (民間信仰, lidová víra) a *minzoku šúkjó* (民族宗教, lidové náboženství). Z těchto dvou výrazů je v rámci vědeckého diskursu *minkan šinkó* starším výrazem. Jedná se o pojem, který byl začátkem devadesátých let 20. století nahrazen pojmem *minzoku šúkjó* (Kawahashi, 2005, s. 453). Můžeme se setkat také s tím, že autor dané pojmy od sebe nijak nerozlišuje. Reader a Tanabe (1998, s. 26–27) se ve své knize zmiňují o obou daných výrazech jako o ekvivalentu k anglickému pojmu *folk religion*, což se nejeví jako zrovna ideální řešení.

Tošikazu Šinno (1993, s. 189) definuje pojem *minkan šinkó* jako „kolektivně sdílené obyčeje a náboženské představy spjaté se specifickým místem a kulturou“. Z tohoto důvodu také dále uvádí, že tento pojem přestal být vhodným pro moderní pojetí japonského lidového náboženství, jelikož je úzce spjatý s tradičním pojetím lidového náboženství. Příkladově se jedná o vesnické komunity praktikující rituály spojené s pěstováním rýže a rituály a podobně. Dalším důvodem pro změnu terminologie byl fakt, že pojem *minkan šinkó* s sebou nese význam jedinečnosti japonské kultury (protože zahrnuje také tradiční šintoistické rituály spojené s úrodou). Prosazení pojmu *minzoku šúkjó* je spojováno se zakladatelem japonské folkloristiky Janagitou Kuniem (1875–1962) a poukazuje na odlišnost japonského náboženství od západního typu náboženství, jak jsem se zmínila již výše (Kawahaši, 2005, s. 452; Šinno, 1993, s. 189).

2. *Genze rijaku* (現世利益)

V této kapitole je popsán pojem *genze rijaku* (現世利益; „světské výhody“). Jedná se o původně buddhistický pojem, ale zdá se, že jeho podstata velkou částí zasahuje také do japonské kultury. Bude mu věnována samostatná kapitola, protože nespadá jen pod japonské lidové náboženství, ale zasahuje například také do buddhismu. Je předmětem diskuzí, zda se vůbec provádění rituálů za účelem získání světských výhod považuje za projev náboženství nebo ne. Na druhou stranu při studiu literatury jsem zjistila, že se nejspíš nejedná o tak rozšířený pojem, jak jsem prvně předpokládala. Avšak pro tuto práci se zdá být pojítkem mezi významem předmětů, jimiž se práce zabývá, a náboženstvím. Velice podrobně se o něm zmiňují Reader a Tanabe ve své knize *Practically Religious* (1998). Další autoři, až na pár výjimek, už jen citovali poznatky právě z této knihy. Proto tato část nebude tolik obohacena o zdroje jako jiné části práce.

Kvůli nedostatku zdrojů zabývajících se pojmem *genze rijaku* se nemohu vyjádřit k četným přestřelkám mezi Readerem a jinými vědci. Příkladem je konflikt mezi Ianem Readerem a Richardem W. Andersonem, kdy jsou Readerovy názory a poznatky napadány a považovány za nedostačující (Havlíček, 2001, s. 46–53). Ale z mého hlediska je Reader jediným zdrojem, který se pojmem *genze rijaku* zabývá dopodrobna, proto nelze na Readerovu práci zcela zanevřít, i když se v jiných zdrojích můžeme setkat i s názorem, že „se Reader zásadně plete“ (Josephson, 2011, s. 593).

Reader a Tanabe (1998) uvádí tento pojem pod anglickým názvem *this-worldly benefits*, což ve volném překladu do češtiny znamená: „výhody, kterých bylo dosaženo ještě za našeho života“, nebo také jinak jako „světské výhody“. Přesná definice pojmu *genze rijaku* podle encyklopedie Britannica (2013, heslo: genze rijaku) zní:

> *Genze rijaku*
>
> Buddhistický termín. Jedná se o dar na tomto světě od Buddhy nebo bódhisattvů získaný prostřednictvím čtení súter, opakování manter, vzývání Buddhova jména atd. Modlení se za účelem zisku těchto darů se nazývá *genze kitó* (現世祈祷). V rámci ezoterického buddhismu je spojen s řadou modliteb a odříkání. V učení školy Čisté země se toto úmyslné modlení nazývá

zaššu (雑修). V rámci učení Pravé školy Čisté země je zakázáno snažit se o získání *genze rijaku*. Věří, že pokud je jedinec oddán své víře, světské dary jsou mu automaticky zaručeny.

Reader a Tanabe (1998, s. 15) vysvětlují význam pojmu *genze rijaku* rozborem jednotlivých slov a následně propojují jejich významy. Jedná se o prospěch nebo také světské výhody, japonsky *rijaku* (利益), kterých se nám dostane ještě v tomto životě, japonsky *genze* (現世). Pojem *rijaku* (利益), nebo také *gorijaku* (御利益), zahrnuje velké množství výhod, které vyplývají z modlitby nebo rituálu, který provedeme. Jedná se o výhody v podobě školních úspěchů, štěstí v lásce, bezpečné jízda autem a dalších. Rozhodně se nejedná o jakékoliv materiální věci. Prakticky jde jen o pocit klidu, kterého dotyčný nabude například po provedení daného rituálu či zakoupení amuletu nebo talismanu, který nosí stále u sebe (tamtéž, s. 16). Obecně jde tedy o účelné provádění rituálů a odříkávání modliteb pro své vlastní potřeby.

Není známo, kdy přesně pojem *genze rijaku* vznikl. Pokud se budeme orientovat výše zmíněnou definicí, která se v souvislosti s tímto pojmem zmiňuje také o jiných náboženských školách, můžeme předpokládat, že historie pojmu sahá až do období Heian (794–1185), ve kterém měla nejsilnější vliv buddhistická škola Šingon Baroni (2002, heslo: genze rijaku) pod heslem *genze rijaku* uvádí, že daný pojem hrál poměrně velkou roli v období šíření buddhismu mezi prostým lidem. Z tohoto by se dalo odvodit, že *genze rijaku* bylo rozšířeno hlavně v období Kamakura (1185–1333), kdy představitelé kamakurského buddhismu došli k závěru, že spása by neměla být omezena jen na elitu, která si mohla dovolit věnovat se studiu súter, ale měla by být dostupná i prostým lidem.

Reader a Tanabe (1998, s. 14) tvrdí, že tento pojem hraje v rámci japonského náboženství zásadní roli a dávají pojem do souvislosti hlavně s lidovým náboženstvím. Pokud na problematiku nahlédneme například z pohledu zen buddhistického učení, zjistíme, že mnoho buddhistických učenců v zásadě odmítá tvrdit, že by se získání světských výhod mohlo řadit mezi důvod buddhistické víry (Baroni, 2002, s. 108–109). O stanovisku zen buddhismu se zmiňuje také Borup (2008, s. 115), který také zastává opoziční stanovisko s tvrzením, že mnoho zen buddhistických mnichů údajně nesouhlasí s konceptem *genze rijaku* neboli světských výhod. Tvrdí, že *genze rijaku* není součástí zen buddhismu, jelikož se neshoduje s jeho podstatou. Proto na něj

představitelé zen buddhistické školy pohlížejí jako na „nižší formu náboženství“. Modlení se pouze za světské výhody je podle nich sobecké a neuctivé. Proto v rámci zen buddhismu nemá genze rijaku takový pozitivní ohlas jako například v kontextu lidového náboženství.

Avšak Borup (tamtéž) na druhou stranu tvrdí, že *genze rijaku* si našlo uplatnění hlavně v tradičním japonském náboženství (*šintó*). Přístup k problematice důležitosti tohoto pojmu zásadně závisí také na úhlu pohledu. Jednou z problémů japonského náboženství je jeho široká škála různých odvětví a škol. Každá buddhistická škola má na *genze rijaku* zřejmě svůj vlastní názor. Pokud se na daný problém chceme dívat pouze z obecného hlediska jako na zdroj vysvětlení důležitosti amuletů, talismanů, přání a věšteb v japonském náboženství, není možné, abychom se zaobírali jednotlivými pohledy.

Dalším důvodem, proč se domnívám, že je *genze rijaku* v otázce důležitosti amuletů zásadním pojmem, je fakt, že *genze rijaku* je podle Jørna Borupa (2008, s. 36) ve většině případů dáváno do souvislosti s drtivou většinou japonských buddhistických chrámů. V tomto lze nalézt důvod proč je *genze rijaku* v japonské společnosti tak rozšířeným fenoménem. Pro zajímavost jimi jsou dva typy chrámů. Prvními jsou chrámy *bodaidži* (菩提寺), jejímž hlavním znakem je, že jsou zasvěceny určitému božstvu. Příkladem takového typu chrámu je například chrám Džigen´in (慈眼院) ve městě Takasaki (prefektura Gunma). Chrám se nachází na místě zvaném Kannon jama (観音山) a je proslulý obrovskou dutou sochou bohyně Kannon, která měří 41,8 metrů.[4] Druhým typem chrámů jsou takzvané modlitební chrámy *kitó dera* (祈祷寺), které byly v minulosti stavěny na příkaz šóguna (vojenského panovníka) nebo daimjóa (knížete) a sloužily pro zádušní obřady nebo jen pro modlení se za světské výhody.[5] Jedním z příkladů je chrám *Enpukudži* (圓福寺), který se nachází v Tokiu v městské části Šindžuku. Chrám byl postaven na příkaz rodiny Tokugawa na konci 16. století a sloužil jako jeden z mnoha chrámů tohoto rodu.[6]

[4] Zdroj: domovská stránka chrámu Džigen´in.
[5] Zdroj: domovská stránka chrámu Enpukudži.
[6] Zdroj: tamtéž.

Obrázek č. 1: *Socha Kannon v chrámu Džigen´in.*

Reader a Tanabe (1998, s. 16–17) se domnívají, že například modlení se za účelem získání světských výhod poukazuje také na neschopnost lidí zvládnout těžké životní úkoly samostatně. Lidé hledají pomoc u vyšší moci, a to pro navození pocitu, že nad nimi někdo bdí a díky tomu se mohou cítit bezpečněji. Reader a Tanabe (tamtéž, s. 18–19) si také myslí, že zde hraje důležitou roli psychika. Pojem genze rijaku provází další tři pojmy, jimiž jsou klid (*anzen*, 安全), víra (*šinkó*, 信仰) a úleva (*kjúsai*, 救済). Všechny tři pojmy jsou vzájemně propojené a nerozlučné. Nelze si představit situaci, kdy osoba, která nevěří v účinnost svých proseb vyslovených v chrámu nebo svatyni, by mohla dojít klidu a potom také následné úlevy.

Někteří Japonci přichází do chrámu či svatyně za účelem prosby k božstvu, která je doprovázena příslušným rituálem, jiní zde přicházejí pouze jako turisté. Nemusí se vždy jednat o náboženskou tradici v podobě každoročních svátků nebo festivalů. Každý může kdykoliv přijít prosit za různé věci, jako například úspěchy při zkouškách, v práci, bezpečný porod nebo místo jen navštívit (bez žádného konkrétního důvodu) a z úcty se poklonit zdejšímu božstvu (Hendry, 2003, s. 129).

Pod *genze rijaku* spadá také mnoho tradičních rituálů spojených s japonskými svátky nebo festivaly. Do každodenního života Japonců zapadají tak přirozeně, že si většina ani neuvědomuje, že provádí rituál spojený s náboženstvím. Pokud se Japonce zeptáte na jejich vyznání, většina vám odpoví, že žádného vyznání nejsou (Hendry, 2003, s. 127; Reader, 1991, s. 18). To nás přivedlo znovu ke stejnému problému, který je pro nás Evropany, jejichž kultura je založena na křesťanské víře, velice složitý na pochopení a přijetí.

V následujících podkapitolách budou popsány jednotlivé směry a školy, o kterých se zmiňuje definice *genze rijaku* podle encyklopedie Britannica. Popisy škol budou obsahovat jen stručný přehled podstaty jednotlivých směrů.

2.1 Šingon (真言)

Nejstarší buddhistickou školou, o které se zmiňovala definice *genze rijaku,* byla škola Šingon, která je řazena do období takzvaného heianského buddhismu. Škola byla na přelomu 8. a 9. století založena mnichem Kúkaiem (空海), známým taky pod jménem Kóbó daiši (弘法大師, Velký učitel rozšiřující zákon). Souvislost s *genze rijaku* se může zdát zcela logická, jelikož si s sebou tato škola nese prvky ezoterického buddhismu, používání různých gest a recitování slabik, které obsahují zvláštní moc. Také důraz na uměleckou složku této školy způsobil, že v ní následovníci nalézali i prvky pověrčivosti, a proto byla později kritizována. Sám Kúkai se také u císařského dvora netěšil velké přízni. Ničiren ho dokonce později prohlásil za největšího lháře Japonska (Varley, 2000, s. 101).

2.2 Džódošú (浄土宗)

Jak již bylo zmíněno výše, *genze rijaku* se podle všeho nejspíš začalo rozšiřovat v největší míře v období Kamakura, kdy se objevily snahy rozšířit buddhismus také mezi prostý lid. S šířením buddhismu je spojeno učení *džódošú* (浄土宗; Škola Čisté země), které ve 12. století založil mnich Hónen (法然). Můžeme se také setkat s názvem amidismus. Tento směr částečně navazoval na praktiky nembucu, které se týkaly vzývání buddhy Amidy a následného očekávání spásy (Varley, 2000, s. 98).

Hónen byl jedním z mnichů, kteří prosazovali poměrně jednodušší formu náboženské praxe, která měla být přístupná pro širší okruh obyvatelstva. Když dospěl k závěru, že buddhismus Čisté země je podle něj tou nejsprávnější cestou ke spáse, začal se zajímat výhradně o praktiky učení nembucu. Své učení zjednodušil natolik, že pouhé recitování Amidova jména stačilo na to, aby kdokoliv mohl dojít spásy. Nezáleželo na tom, jestli je to člověk dobrý, špatný, bohatý, chudý, náboženský laik nebo náboženský fanatik. Dokonce své učení šířil mezi široké řady laiků obou pohlaví, což bylo velice nezvyklé.

2.3 Džódo šinšú (浄土真宗)

Další směr, který byl zmíněn výše v definici *genze rijaku* byl buddhistický směr *džódo šinšú* (浄土真宗; Pravá škola Čisté země), jejím zakladatelem byl mnich Šinran (親鸞). Na konci 12. století bylo Šinranovo učení prakticky jen rozšířením Hónenovy představy o Amidově nekonečném milosrdenství. Šinran byl také aktivním šiřitelem školy Čisté země a praktik nembucu.

2.4 Shrnutí

Z hlediska dosahu pojmu *genze rijaku* je jasné, že jeho výklad může být předmětem mnoha studií, protože zasahuje do různých odvětví. Bohužel se o něm dopodrobna zmiňují pouze Reader a Tanabe (1998). Pojem zasahuje do mnoha směrů a buddhistických škol.

V Japonsku také existuje značně rozsáhlý synkretizmus *šintó* a buddhismu. Proto pokud například mluvíme o amuletech a místech jejich nákupu, je třeba se zmiňovat jak o chrámech, tak i o svatyních. Také když mluvíme o božstvech, je možné odkazovat se jak na šintoistická božstva, tak i buddhistická. Jelikož podle teorie *hondži suidžaku* (本地垂迹説, původní prototyp a místní manifestace) jsou jména původem japonských šintoistických božstev vykládána za použití buddhistické terminologie. Příkladem je šintoistické božstvo Hačiman (八幡), které je nazýváno Velký bódhisattva Hačiman. I když by se na první pohled mohlo zdát, že *genze rijaku*,

jakožto buddhistický pojem, se bude týkat pouze buddhistických chrámů, ale v případě Japonska to není tak jednoznačné.

Také není možné, abychom se u jednotlivých předmětů i nadále zamýšleli nad tím, jaký postoj k nim zaujímaly jednotlivé buddhistické školy. Proto se zdá nejvhodnější, bavit se dále o *genze rijaku* jako o buddhistickém pojmu, který má skrze světské výhody souvislost s předměty, které práce popisuje.

3. Popis vybraných předmětů

V této části práce jsou popsány předměty v podobě amuletů, talismanů, přání a věšteb, které lze zakoupit ve svatyni nebo chrámu. Každý předmět se vyznačuje svou individualitou použití, a proto bude vhodnější charakterizovat je jednotlivě v samostatných podkapitolách. Jsou obvykle provázeny pro ně příslušným rituálem, mají značně rozvětvená specifika a některé se pojí pouze s každoročním svátkem nebo zvykem. V této kapitole jsou poznatky o jednotlivých předmětech většinou obecného charakteru, protože pro podrobný rozbor každého předmětu by nestačil počet stránek určený pro bakalářkou diplomovou práci.

3.1 Amulety a talismany

Pro začátek rozboru a popisu jednotlivých japonských amuletů a talismanů se zdá vhodné jako první uvést definici a pár specifik, aby bylo ujasněno, co všechno spadá pod pojem amulet nebo talisman.

Psycholog a antropolog Migene González-Wippler ve své knize *The Complete Book of Amulets & Talismans* (1991) uvádí hned dvě definice. První z nich je založena na významu latinského slova *amuletum*, které se podle Plinyho (1964, cit. v: Gonzáles-Wippler, 1991, s. 1) překládá jako: „objekt, který chrání člověka před potížemi.“ Uvádí také, že současným vědcům by se tato definice mohla zdát nedostatečná a proto uvádí druhou definici, tentokrát podle Webstrova slovníku. Podle ní je amuletem „objekt, přírodní nebo vytvořený člověkem, u něhož *věříme*, že nás ochrání před potížemi“ (tamtéž).

Obě dvě definice se mohou na první pohled zdát stejné, avšak, dle mého názoru, jsou odlišné. První definice podle Pliniho by tedy říkala, že amuletem může být jakýkoliv předmět, který člověka chrání. U druhé definice je důležité zaměřit se na slovo *víra*. Jinými slovy, dotyčný musí sám věřit v účinnost předmětu, který jej ochrání před zlem.

Oproti tomu slovo talisman bylo podle Cuthberta (2015, s. 7) odvozeno od arabského slova *talsam* jako alternativa pro starší výraz z řečtiny – *telesma*. V překladu slovo talisman znamená „prostředník při obřadu/rituálu“. Avšak, navzdory rozdílům, je ve většině případů význam amuletů a talismanů zaměňován. Amulet je obecně předmět

s přirozenou magickou ochrannou silou, naopak u talismanu je důležitý obřad nebo rituál, který je nutné provést, aby měl také ochrannou moc. Dalším rozdílem mezi amulety a talismany je ten, že na rozdíl od amuletu je talisman vždy rituálem předurčen k určitému druhu použití. Amulety jsou tedy používány jako ochranné předměty v mnohem širším smyslu než talismany, které například mohou přinést jen štěstí v zaměstnání.

Podle Williama Thomase Pavitta a Kate Pavittové (1922, s. 3) byly takovéto předměty využívány od pravěku. V té době se mohlo jednat například o kousky kamenů nebo mušlí, díky kterým se lidé různých národů chránili před zlým osudem a doufali, že když budou daný předmět nosit u sebe, přinese jim štěstí. Gonzáles-Wippler (1991, s. 113) v japonském kontextu za takovéto předměty považuje „zakřivené drahokamy“[7] *magatama* (勾玉), které mohly sloužit k nejrůznějším účelům. Tehdejší pravěcí obyvatelé japonské pevniny je mohli nosit u sebe jako formu amuletu, mohly představovat také prvek šamanismu jako u jiných národů, nebo mohly být jen okrasnými předměty či označením společenské třídy, do které dotyčná osoba patřila.

Amulety a talismany tedy plní funkci ochranného předmětu. Sir E. A. Wallis Budge (1992) se domnívá, že homo sapiens používali amulety a talismany například jako ochranné předměty ze strachu o svou rodinu nebo jako předměty, které jim měly při boji dodat odvahu a sílu. Teorii o tom, že lidé používají amulety a talismany hlavně kvůli pocitu nejistoty nebo strachu potvrzují také Pavitt a Pavittová (1922, s. 11) tvrzením, že jejich pomocí si dotyčné osoby dodávaly odvahy v různých aspektech života.

Pro tyto účely se postupem historie začaly amulety používat v několika odvětvích. Jako první se podle všeho používaly v rámci šamanismu a magie. Později se začaly využívat také při náboženských rituálech (González-Wippler, 1991, s. 1–3). Domnívám se, že v dnešní době, pokud stále náboženské instituce využívají předměty, které byly v minulosti spojovány s magií či šamanismem, může se stát, že tyto předměty mohou některé osoby považovat za zdroj pověrčivosti.

[7] Výraz podle: Reischauer a Craig (2000, s. 9).

Aby byly tyto předměty svým způsobem účinné, musí v jejich účinnost věřit hlavně jejich nositel, protože „víra je tím největším zázrakem a skutečnou silou, která se skrývá za účinností amuletů a talismanů“ (González-Wippler, 1991, s. xvii).

V japonském prostředí existuje pojem *gofu* (護符), který svým významem zahrnuje jak amulety, tak i talismany zároveň. Podle definice slovníku *Kodanša* (1983, heslo: gofu) pojem *gofu,* zahrnuje všechny ochranné amulety a talismany, zvláště tedy takzvané *omamori* (お守り) a *ofuda* (御札), které se prodávají jak v šintoistických svatyních, tak i v buddhistických chrámech. Zprostředkovávají například ochranu domácnosti, ochranu zdraví a jiné světské výhody. Dále se už budeme věnovat popisu jednotlivých předmětů, kterými se práce zabývá.

3.1.1 Omamori (お守り)

Název *omamori* je odvozen od japonského slovesa *mamoru* (守る), což znamená chránit. Jedná se o jeden z nejběžnějších druhů amuletů, se kterým se Japonci setkávají v každodenním životě.

Encyklopedie *Britannica* (2013, heslo: omamori) definuje *omamori* jako amulety (*gofu*, 護符), talismany (*reifu*, 霊符) a ochranné destičky (*mamori fuda*, 守札). Jedná se o ochrannou destičku, na které je napsáno například *„pravé slovo“* (buddhismus). Při jejím nošení je dotyčný chráněn daným božstvem nebo bódhisattvou. Existují různé druhy *omamori*, které se liší podle druhu prosby. Například ochrana před požárem (*kanandžo*, 火難除), ochrana před zloději (*tónandžo*, 盗難除), ochrana před vážným onemocněním (*jakubjódžo*, 厄病除), bezpečný porod (*anzan no omamori*, 安産のお守り) a mnoho dalších. Existuje také mnoho způsobů, jak tento amulet používat, například nosit ho neustále u sebe.

Myslím, že je vhodné doplnit tuto definici o Readerův popis *omamori* jakožto kusu papíru nebo destičky, na kterém je psána modlitba či nápis náboženského významu, který je ve většině případů uložen v pytlíčku z precizně vyšívané látky (Reader a Tanabe, 1998, s. 46).

Obrázek č. 2: *Omamori ze svatyně Orihime.*

Na obrázku č. 2 (předchozí strana) je vyobrazena přední (nalevo) a zadní strana (napravo) amuletu *omamori.* Na přední straně amuletu je vždy napsáno, o jaký typ amuletu se jedná. Tento příklad je konkrétně *omamori* typu *en musubi* (縁結び; pro navázání vztahu – většinou si jej kupují lidé, kteří si přejí najít partnera). Na zadní straně amuletu je vždy vepsán název místa, kde byl amulet zakoupen. V tomto případě se jedná o svatyni Orihime (織姫神社) ve městě Ašikaga (prefektura Točigi).

3.1.1.1 Druhy amuletů omamori

Definice podle encyklopedie Britannica je ale jen obecným shrnutím, co si pod pojmem *omamori* můžeme představit. Reader a Tanabe (1998, s. 45–46) se ve své knize zabývá *omamori* dopodrobna. Uvádí také základní rozdělení do dvou kategorií podle odlišnosti účelu, pro které jsou určeny. První kategorií jsou *jakujoke no omamori* (厄除のお守り), které slouží pro ochranu nebo také jako prevence před nebezpečím. Dalším druhem jsou takzvané *kaiun no omamori* (開運のお守り), které svému nositeli přinesou štěstí v oblasti, pro kterou je *omamori* určeno.

Reader a Tanabe (1998, s. 46) uvádějí jako jednou z nejběžnějších podkategorií *jakujoke* takzvané *migawari omamori* (身代わりお守り Jedná se o druh *omamori,* který zastupuje určitou osobu, tělo nebo duši. Takové *migawari omamori* se svou ochrannou silou vztahuje k určitému božstvu (šintó nebo buddhismus), jehož ochranná moc je v *omamori* obsažena. Tímto způsobem pak *migawari omamori* daného božstva chrání toho, kdo jej nosí. Tento druh *omamori* na sebe údajně bere všechno zlé, co může jeho nositele potkat. Taktéž se autoři zmiňují o konkrétním příkladu *migawari omamori*, a to o takzvaném *migawari Džizó omamori*. Jedná se o typ omamori, které čerpá svou ochrannou sílu od bodhisattvy Džizóa[8].

Nespočet různých kategorií má druh *kaiun no omamori*, neboli předměty pro štěstí. Často jsou označované také jako *engimono* (縁起物). Druhy *kaiun no omamori* se liší na základě božstva, ke kterému se vztahují (Reader a Tanabe, 1998, s. 46). Pro

[8] Bódhisattva obvykle zmiňován v souvislosti s péčí o děti. Ženy se k Džizóovi modlí, když si přejí otěhotnět nebo když si přejí snadný porod nebo prosí o bezpečné provedení svého nenarozeného dítěte do říše mrtvých (Baroni, 2002, s. 165).

přesnost uvádím příklad šintoistického božstva Tendžin (天神), který představuje vzdělance Sugawara no Mičizaneho. Jako božstvu jménem Tendžin je mu zasvěceno několik svatyní, kam studenti chodí prosit o ochranu svých studijních úspěchů. Jako příklad tohoto druhu svatyní uvádím svatyni Dazaifu Tenmangú (太宰府天満宮), nacházející se ve městě Fukuoka. Zde si mohou studenti koupit takzvané *gókaku omamori* (合格お守り), které je v období zkoušek chrání.[9]

Podle autorů průvodce *Tókjó no džiša* („Svatyně a chrámy v Tokiu“*)* Naitóa Masatošiho a Šimokawy Akihita (1984, cit. v: Reader a Tanabe, 1998, s. 47–49) je v Readerově a Tanabeho knize ilustrováno další členění druhů *omamori*. Jedná se o rozdělení do pěti základních kategorií (podle druhu přání), které nazvali jako:

1) prosperita v každodenním životě (*seikacu no han´ei*, 生活の繁栄)

2) vztahy mezi opačným pohlavím (*dandžo kankei*, 男女関係)

3) problémy vztahující se k životu, narození a výchovy dítěte (*hito no issei*, 人の一生)

4) prevence před nehodami a neštěstím (*sainan joke*, 災難よけ)

5) pomoc při uzdravení se z nemoci nebo při zranění (*bjóki no kaifuku*, 病気の回復).

Jelikož by popisování jednotlivých druhů *omamori*, které pod jednotlivé kategorie spadají, bylo velmi komplikované a nepřehledné, vytvořila jsem na základě poznatků z Readera a Tanabeho (1998. s. 47–49) tabulku č. 1 (na další straně). V této tabulce jsou pro lepší orientaci druhy *omamori* rozděleny číslem podle kategorií 1) – 5), jak bylo stanoveno výše.

[9] Zdroj: domovská stránka svatyně Dazaifu Tenmangú.

***Tabulka č. 1**: Další různé druhy omamori*

číslo kategorie	**příklady *omamori* a jejich čtení**	**český překlad**
1)	商売繁用 *šóbai hanjó*	prosperita podniku
	勝負運 *šóbu un*	výhra
	サラリーマン関係 *sararíman kankei*	proti starostem pracovníků
	学業成就 *gakugjó džódžu*	pomoc při studiu
	受験祈願 *džuken kigan*	pomoc u zkoušek
	技芸上達 *gigei džótacu*	pokrok v umění a řemeslu
2)	縁結び *en musubi*	navázání vztahu
	縁切り *en giri*	ukončení vztahu
3)	子宝 *kodakara*	ochrana dítěte
	安産 *anzan*	bezpečný porod
	乳の出をよくする *čiči no de wo joku suru*	produkce mateřského mléka
4)	盗難除け *sainan joke*	ochrana před zloději
	交通安全 *kócú anzen*	ochrana před dopravní nehodou
	火難除け *kanan joke*	ochrana před požárem
	悪夢追放 *akumu cuihó*	ochrana před zlými sny
	航空安全 *kókú anzen*	ochrana při létání letadlem
	航海安全 *kókai anzen*	ochrana na moři
	学童登校安全 *gakudó tókó anzen*	ochrana dětí na cestě do školy a domů
5)		v závislosti na druhu nemoci, existuje mnoho druhů zaměřující se na jednotlivé části těla

Tabulka č. 1 znázorňuje různé typy ochrany, pro které jsou *omamori* určeny. Různých druhů amuletů a talismanů existuje velké množství a není možné v tabulce zachytit všechny. Jednotlivé druhy *omamori* se odvíjí na základě potřeb společnosti, které jsou postupem času proměnlivé. Také Roland Cuthbert (2015, s. 78) se ve své knize zmiňuje o různých typech *omamori* a dodává, že pokud chrám nebo svatyně nenabízí

určitý typ amuletu, který by vyhovoval potřebám jedince, je možno požádat mnicha o vyrobení speciálního *omamori*, které by už odpovídalo potřebě jedince. V případě, že se stejných žádostí od obyvatel objeví větší množství, instituce začne prodávat nový typ *omamori*. Přizpůsobují se tak poptávce a potřebám lidí.

Také nelze očekávat, že v každém chrámu a svatyni je možné najít všechny výše zmíněné druhy *omamori*. Pro získání specifického typu *omamori* je nutné hledat konkrétní místo, kde se prodávají.. Například chrám Ičibata Jakuši (一畑薬師) v prefektuře Šimano je díky legendě o svém založení známý pro prodej speciálních *omamori* pro ochranu očí, takzvané *ganšin mamori* (眼身守).[10]

3.1.1.2 Způsoby zacházení s omamori

Jelikož jsou talismany a amulety předměty s esoterickými vlastnostmi, bývají často spojovány také s jistou formou pověrčivosti. Proto také existuje mnoho pravidel, jak s nimi zacházet, jak je používat a jak se jich později zbavit.

Cuthbert (2015, s. 78) uvádí, že by jedinec měl své omamori stále nosit u sebe, například uvázaný na tašce či kabelce. Jeho uživatel by jej také za žádných okolností neměl nikdy otevírat, údajně pak *omamori* ztrácí svou ochrannou schopnost. *Omamori* poskytuje jedinci ochranu jen po jeden rok, čili na začátku nového roku je třeba se starého zbavit a nahradit ho novým. Pro zničení *omamori* jsou také určena pravidla. Rozhodně by se nikdy nemělo stát, že by jej jedinec vyhodil do koše. Takové zacházení je vysoce neuctivé. Jediným správným způsobem, jak se starého *omamori* na konci roku zbavit, je žehem, což se shoduje s buddhistickou praxí. Jedinec jej může spálit sám nebo jej může donést do chrámu nebo svatyně, kde se o likvidaci starých *omamori* postarají.

[10] Zdroj: domovská stránka chrámu Ičibata Jakuši.

3.1.1.3 Příležitosti zakoupení omamori

Omamori provázejí Japonce životem dokonce ještě před tím, než se narodili. Hendry (2003, s. 146–150) za jeden z prvních *omamori* v životě Japonce považuje takzvané *anzan no omamori* (安産のお守り), které si koupí nastávající maminka buď sama pro sebe a své dítě nebo dostane takové *omamori* jako dárek od rodiny nebo přátel. Také po porodu bývá zvykem, že rodina nebo přátelé darují novorozeněti a mamince (tentokrát už každému samostatně) *omamori* pro ochranu zdraví. Novou maminku jimi obdarovává rodina či přátelé, protože po porodu se po třicet dní považuje žena a její dítě za znečištěné (takzvané *kegare*, 穢れ). Z tohoto důvodu nemohou ani jeden vstoupit do chrámu ani svatyně, a proto si maminka nemůže pro své miminko koupit *omamori* sama. Jelikož byla v minulosti vysoká úmrtnost malých dětí, je běžné oslavovat také například sto dní po narození dítěte. S tímto je spojován takzvaný rituál „prvního jídla“, který se také může stát důvodem pro koupi *omamori*. Další příležitostí pro navštívení svatyně pro účel ochrany dětí jsou takzvaný svátek *šiči – go – san* (七五三). Jedná se o každoroční svátek pořádaný 15. listopadu a zúčastňují se jej jen děti ve věku tří, pěti a sedmi let. Při této příležitostí se děti, řádně oblečeny (nejčastěji ve slavnostním precizně prošívaném kimonu s mnoha detaily), vydávají společně se svými rodiči do svatyně a zúčastňují se rituálu, který jim má zajistit ochranu a štěstí v životě. Při těchto oslavách je taky běžné, že rodiče kupují ochranné amulety pro své ratolesti.

Může se zdát, že od narození jsou děti obklopovány těmito ochrannými předměty, ale postupem času jak stárnou, se frekvence nákupu amuletů snižuje. Samozřejmě se tato skutečnost liší od jedince k jedinci. Co se týče každoročních svátků, nejčastěji se amulety pořizují při účasti rituálů spojených s novým rokem (*ošógacu*).

V japonské kultuře nový rok znamená odhození všeho špatného v roce starém apřijetí nového roku jako nového začátku. Z tohoto důvodu se poslední den v roce chodí Japonci loučit se starým rokem do buddhistického chrámu a na Nový rok je zase zvykem chodit do šintoistické svatyně (Earhart, 1998, s. 87). Toto období v roce přece jen bývá jako všude na světě spojováno také se všelijakými novoročními předsevzetími, které mohou jedince také přivést ke koupi *omamori.*

V rámci oslav konce a začátku roku se pojí také obřadné pálení starých *omamori* přímo na nádvoří svatyně nebo chrámu. Je zvykem, že by se po roce měly amulety spálit a koupit si pro nový rok nový amulet (Earhart, 1998, s. 88). Je jasné, že ne každý si *omamori* musí koupit, je to jen na vůli daného jedince. Svatyně doporučuje koupi *omamori* jen v případě, pokud ten daný rok má jedinec dovršit roku, který je pro něj nešťastný. V japonské kultuře existují takzvané „nešťastné roky“ (*jakudoši*, 厄年), které jsou odlišné pro ženy a muže. Takovýchto nešťastných let existuje celá řada, ale nejhlavnějšími roky jsou 33 let pro ženy a 42 let pro muže (Lewis, 1998, s. 197). Dokonce existují i svatyně nebo chrámy, které se specializují právě na tyto druhy *omamori.* Jedním z takovýchto chrámů je například chrám Džindaidži (深大寺) v Tokiu. Právě díky své specializaci na daný problém může chrám nabídnout víc než jen jeden druh *omamori* pro ochranu po celý nešťastný rok. Chrám nabízí i takzvané *maejaku* („rok před rokem *jakudoši*“, 前厄) a *atojaku* („rok po roce *jakudoši*“, 後厄) *omamori*. Takto je možné se chránit před neštěstím už před a po roce *jakudoši.*[11]

Omamori se neprodávají jen kolem oslav Nového roku, ale lze je nakupovat celoročně. Dále se *omamori* ve velkém počtu prodávají v období zkoušek na školách nebo před přijímacími zkouškami na školy. Jak již bylo zmíněno, jedním z obecně nejznámějších druhů *omamori* je takzvané *gókaku omamori* (合格御守り), které si kupují studenti, aby jim tento amulet pomohl tyto těžké úkoly zvládnout.

[11] Domovská stránka chrámu Džindaidži.

3.1.2 Fuda (札)

Amulety známé pod jménem *fuda* (札) nebo také *ofuda* (お札) také zastupují jednu z mnoha forem ochraných předmětů. Definice encyklopedie *Britannica* zní obdobně jako definice týkající se *omamori*, s tím rozdílem, že jde o dřevěnou destičku nebo o kartičku vyrobenou z papíru (Britannica, 2013, heslo: ofuda). Reader a Tanabe (1998, s. 184) dodávají, že *fuda* reprezentuje chrám a také božstvo, kterému je chrám zasvěcen. Ochranná moc kartičky *fuda* tedy spočívá v síle určitých nadpřirozených sil, které na ni působí skrze buddhistické modlitby na ní napsané. Dále na rozdíl od *omamori*, které poskytují ochranu jen pro jedince, destička *fuda* má mnohem větší rozsah. Vztahuje se totiž na sociální skupiny a oblasti, proto dokáže ochránit například celou rodinu, všechny členy firmy, dům nebo celý bytový komplex.

Díky tomu je také fuda obecně vnímána jako mnohem účinnější a od toho se odvíjí i cena. Reader a Tanabe (1998, s. 184) udávají, že v roce 1996 se cena *omamori* pohybovala kolem pět set jenů za kus a nepřesahovala cenu tisíc jenů za kus. Cena nejmenší destičky *fuda* nešla pod tisíc jenů a podle druhů a velikostí se mohla vyšplhat dokonce až na cenu několik desítek tisíc jenů. Na základě průzkumu internetových stránek svatyní a chrámů jsem zjistila, že se tyto ceny za dvacet let nijak výrazně nezměnily.

Obrázek č. 3: *Dřevěná ofuda z chrámu Enpukudži. (foto: domovská stránka chrámu Enpukudži)*

Na obrázku č. 3 je zobrazen jeden z druhů amuletů *fuda* a to dřevěná ochranná destička. Tato konkrétní destička *fuda*, kterou lze zakoupit na internetových stránkách chrámu Enpukudži, lze použít jak pro potřeby jedince, tak i pro celou rodinu nebo přátele a stojí pět tisíc jenů (zhruba tisíc korun českých).

3.1.2.1 Způsob zacházení s destičkami ofuda

Stejně jako u *omamori*, tak i u destiček *fuda* existují jisté zásady jak s nimi zacházet. Jakmile je pořízena, měla by být vystavena na patřičné místo v domě, například na rodinném oltáři, ať už buddhistickém (*bucudan*, 仏壇) nebo šintoistickém (*kamidana*, 神棚). Je nutné se o destičku *fuda* náležitě starat po celý rok, přinášet k ní na oltář obětiny ve formě svíček či vonných tyčinek. Jedná se totiž o posvátný předmět, a proto by s ním mělo být zacházeno s velkým respektem. Některé chrámy dokonce pro jistotu přikládají k destičkám *fuda* stručný manuál, jak s nimi zacházet (Reader a Tanabe, 1998, s. 194–195).

Destičky *fuda* jsou jako specifický typ amuletů sice běžně prodávány, ale nepyšní se takovou oblíbeností jako pestrobarevné prošívané pytlíčky *omamori*. Pokud jde o postup zbavování se destiček *fuda*, tak není přesně popsán ani ve vědeckých publikacích uvedených v bibliografii. Dle mého názoru bude proces podobný, jako u výše zmíněných amuletů *omamori* (zanesení do příslušného chrámu nebo se jej zbavit sami, ale pouze žehem), protože se taktéž jedná o předmět, ke kterému by se měla vztahovat i určitá dávka úcty.

3.1.2.2 Fuda a poutnictví

V souvislosti se získáním světských výhod existuje další druh papírových amuletů *fuda*. Jedná se o takzvané poutní lístečky *osamefuda* (納め札), které jsou spojovány s poutní cestou *ohenro* (お遍路), která vede přes 88 poutních míst kolem ostrova Šikoku. Poutníci si na své cestě nesou balíček těchto *osamefuda* a na každém poutním místě zanechají jeden papírek se svým jménem a případnou modlitbou. Jednotlivé chrámy nebo svatyně, kde poutníci zanechávají své *osamefuda*, se nazývají *fudašo* (札所„místo pro odložení karet *fuda*“). V chrámech nebo svatyních jsou pro tyto

účely také prodávány *osamefuda* už s předepsaným přáním nebo naopak prázdná, pro případ, že si poutník přeje vepsat své vlastní přání. Není důležité, za jakým účelem se jedinec poutě účastní, jelikož je účast zcela dobrovolná, může se jí zúčastnit kdokoliv a kdykoliv se mu to jen hodí (Reader a Tanabe, 1998, s. 200; Kouamé, 2007, s. 37).

3.1.3 Hamaja (破魔矢)

V elektronickém slovníku *Kódžien* (2013, heslo: hamaja) je posvátný šíp *hamaja* popsán jako předmět pro štěstí, který v šintó znázorňuje ochranu rodiny před zlými duchy a démony. Je možné setkat se také s předmětem *hamajumi* (破魔弓), který představuje luk pro posvátný šíp.

H*amaja* se také řadí mezi ty méně populární a obecně méně známé (například v Evropě nebo Americe) amulety a talismany. Havens a Inoue (2006, s. 41) uvádějí, že jde o typ předmětu, který je nejčastěji spojován s oslavami kolem nového roku, kdy si jej Japonci kupují jako jeden z druhů předmětů *engimono* (縁起物; „předměty pro štěstí“). Takzvaný posvátný šíp *hamaja* už svým názvem naznačuje, že se rozhodně nebude jednat o předmět spojovaný s buddhistickým učením. Poslední znak ve slově *hamaja – ja,* 矢, znamená „šíp“, což značí jasnou spojitost s šintó, ve kterém mají šípy jistý symbolický význam.

Obrázek č. 4: *Posvátné šípy hamaja. (foto: Japan Talk, 2015)*

Na obrázku č. 4 jsou pro představu vyobrazeny šípy *hamaja.*

Nelson (1996, s. 208) ve své knize *A Year in a Life of a Shinto shrine* popisuje posvátný šíp *hamaja* jako dlouhý bílý šíp, který si Japonci kupují za účelem ochrany před různými nadpřirozenými silami a démony.

Brian Bocking (1997, s. 36) ve své knize zmiňuje, že je běžné si posvátný šíp koupit a poté jej uchovávat doma, kde chrání celou domácnost. Zmiňuje se také v souvislosti s tímto posvátným předmětem o rituálu známém jako *omato šindži* (御神的神事), který se tradičně koná 15. ledna ve svatyni božstva Hačimana (八幡神社) v Tokušimě. Součástí rituálů jsou děti převlečené do tradičního lukostřeleckého oblečení, které mají za úkol střílet na předem připravený terč. Tento rituál znázorňuje zabíjení zlých démonů. Zmíněný rituál je prováděn také v pár svatyních v prefektuře Čiba, a to buď na začátku ledna, nebo na začátku března.

3.2 Přání

Talismany a amulety ale nejsou jediné předměty, které jsou spojeny s pojmem *genze rijaku*. Nyní se práce zaměří na různé druhy přání. Některé si Japonci mohou zakoupit v chrámu nebo svatyni celoročně, jiné jsou spjaty s oslavami každoročního svátku.

3.2.1 Ema (絵馬)

Ema (絵馬) jsou nejčastěji ze dřeva vyrobené malé tabulky typického hranatého tvaru používané v rámci *šintó*, na které lidé píší svá přání v naději, že se jim splní. Název těchto tabulek je složen ze dvou znaků, obrázek (*e*, 絵) a kůň (*uma*, 馬). Původ pojmenování tabulek je často odvozován podle tradiční symboliky. Lidé v té době totiž věřili, že kůň je poslem, který donese jejich přání až k božstvům. V historii proto neexistovaly jiná tabulková přání *ema*, nežli ty s obrázky koní. (Britannica, 2013, heslo: ema)

Zvyk psát svá přání na dřevěné destičky a doufat, že na ně božstva budou reagovat, se zrodil kolem 8. století. Tento zvyk je i nadále udržován, ovšem obrázky koní na tabulkách *ema* už dnes nejsou tak časté. Od období Muromači (1336–1573) se obrázky s koňmi začínají vytrácet a v současnosti lze ve svatyních nalézt i tabulky *ema* s populárními animovanými postavičkami. Tabulky *ema* jsou k dostání buď s předem namalovaným obrázkem, nebo také čistá. Podstata však byla zachována i do současnosti. Hlavní je napsat na jednu stranu své přání, je možno doplnit i jméno a adresu, a doufat, že se přání vyplní. (Reader 1991, s. 179)

Druhy tabulek *ema* a jejich motivy se, podobně jako o *omamori*, liší podle toho, v jakém chrámu nebo svatyni se právě nacházíme. Velmi zajímavým příkladem je chrám Hózandži (宝山寺) ve městě Nara, do kterého lidé přicházejí prosit zdejší buddhistické božstvo Šóten (聖天) o takzvané *šóbai handžó* (商売繁盛, prosperita podniku) a *tačimono* (裁物; podpora při abstinenci od čehokoliv, co má na daného jedince špatný vliv). Lidé prosící o tyto světské výhody se ovšem musí zavázat k poslušnosti a oddanosti tomuto božstvu. Proto na tabulkách *ema* v chrámu Hózandži bývá nejčastěji japonským písmem napsáno „srdce“ (*kokoro*, 心). V japonském

kontextu může být tento znak použit také ve významu „duše“, což odkazuje k oddanosti. (Reader a Tanabe, 1998, 39)

Pokud bychom navštívili svatyni zasvěcenou božstvu Tendžin mohli bychom na tabulkách *ema* spatřit vyobrazení osoby Sugawary no Mičizaneho. Jelikož jsou tyto svatyně, jak jsem již zmínila výše, určeny hlavně pro studenty, modlící se za své studijní úspěchy při zkouškách, nechodí si zde studenti kupovat pouze amulety a talismany ve formě předmětů *omamori*, ale také sem chodí psát svá přání na tabulky *ema*. Zdá se být vhodné uvést jako příklad mladou Japonku Ai Nonaka (野中藍), která na internetových stránkách YouTube.com vede svůj vlastní internetový pořad s názvem *Rarirure Everybody*.[12] Ve videu z 15. ledna 2016 navštívila svatyni Jušima Tenmangú (湯島天満宮) v Tokiu, která je rovněž určena pro studenty modlící se za své studijní úspěchy. Do svatyně přichází jeden den před přijímacími zkouškami na univerzitu, které jsou v Japonsku pořádány celostátně, sama se ale této zkoušky nemá v plánu účastnit. Dodává, že v době, kdy ještě byla sama studentkou, také si koupila *omamori* a také se byla poklonit ve svatyni, aby prosila božstvo o úspěch při zkouškách. Tentokrát ale přišla do svatyně pouze za účelem prosby k božstvu o úspěch u přijímacích zkoušek všech svých diváků. Před vstupem a během toho co svatyní prochází, podrobně popisuje, co provádí. Divákům tak od samotného vstupu do svatyně detailně ukazuje, jak se správně uklonit ve svatyni, kde si koupit *omamori* a jak napsat přání na tabulku *ema* (Nonaka, 2016a). Skutečnost existence videí tohoto druhu na internetu mě přivedla k názoru, že tento typ prosby je jedním z běžných proseb mladých Japonců ve svatyních.

[12] Pořad zabývající se nejen japonskou kulturou, ale také například vařením nebo vlastní výrobou různých předmětů (plátěných tašek a podobně).

Obrázek č. 5: *Ukázka různých motivů tabulek ema ve svatyni Orihime.*

Jak lze vidět na obrázku č. 5, motivy tabulek *ema* jsou velmi pestré a snaží se odpovídat okolnostem jak časovým, tak místním. S předpokladem, že svatyně navštěvuje i mnoho mladých lidí, jsou tabulky *ema* vyráběny také s roztomilými anime motivy. Prodávají se ovšem také tabulky *ema* s tradičnějšími vzory nebo naopak úplně prázdné, bez jakéhokoliv motivu, a to z toho důvodu, kdyby si návštěvník svatyně chtěl podle vlastního uvážení na svou tabulku nakreslit jiný obrázek. Na obrázku č. 5 můžeme vidět jednu z tradičnějších tabulek, která odpovídá místu, kde byla fotografie pořízena. Na tabulce *ema* je vyobrazená bohyně Orihime *(*織姫), které je svatyně zasvěcena. Pokud by se ale například jednalo o takzvanou *inari džindža* (稲荷神社; svatyně zasvěcená liščímu božstvu), byly by k vidění hlavně tabulky s liščími motivy.

3.2.2 Tanzaku (短冊)

Podle hesla *tanzaku* (短冊) slovníku *Kódžien* (2013, heslo: tanzaku) může mít tento výraz tři významy. Obecně se však jedná, což nám napoví i znaky daného slova, o krátkou (短) papírovou kartičku obdélníkového tvaru, na které je napsán krátký text, poznámka (冊). Slovník je popisuje třemi způsoby, protože existují tři různé případy, při kterých se těchto lístečků využívá. První z nich, a také nejstarší typ těchto lístečků, jsou *tanzaku* používané pro psaní japonských básní (*waka*, 和歌). Tento druh se údajně začal využívat někdy v období Heian (794–1185). Druhý typ lístků *tanzaku* se taktéž používá pro básnické účely. Ale oproti prvnímu druhu vypadají zcela jinak, jelikož jsou ozdobovány malebnou kresbou, která má souvislost s danou básní. Tímto způsobem se začaly používat na konci období Kamakura (1185–1333). Poslední význam, který slovo *tanzaku* skrývá, je pro tuto práci nejpodstatnější. Jedná se totiž o obdélníkové lístečky z barevného papíru, na které Japonci při svátku Tanabata[13] (七夕) píší svá přání a zavěšují je pak na bambusovou ozdobu, která je pro daný svátek typickým znakem.

Jak můžeme vidět na obrázcích č. 6 a 7, které se nachází na následující straně, lístečky *tanzaku* a ozdoby doprovázející svátek Tanabata jsou velmi pestré a veselé. Na obrázku č. 6. si můžeme všimnout přání, které zní:

> 「まゆゆは俺の嫁！」
>
> *Majuju wa ore no jome!*
>
> „Ať se Majuju stane mou nevěstou!“

Na tomto příkladu můžeme pozorovat, že ne ve všech případech se Japonci při psaní takovýchto přání drží typické gramatiky pro přání k božstvu -masu jó ni, která bude vysvětlena podrobněji v podkapitole číslo 3.2.4. V tomto případě je přání napsáno heslovitě, bez použití jakýchkoliv sloves. Na obrázku č. 7 můžeme vidět, jak jednotlivé bambusové větve (*sasatake*, 笹竹), zdobící ulice města, v konečné fázi společně s mnoha barevnými lístky *tanzaku* vypadají.

[13] V češtině se také využívá názvu: „Svátek hvězd“. Jedná se o svátek převzatý z Číny, který se koná každoročně 7. července.

Obrázek č. 6: *Tanzaku zavěšené na bambusové větvi.*

Obrázek č. 7: *Typická bambusová ozdoba na svátek Tanabata..*

3.2.3 Daruma (達磨)

Japonské sošky *daruma* (達磨, také často psáno jen v hiraganě: だるま), které se prodávají ve většině případů v prodejních stáncích poblíž chrámů nebo svatyň, jsou považovány také za symbol štěstí (Reader a Tanabe, 1998, s. 63). Jejich vznik se vztahuje k mnichovi jménem Bódhidharma, který se narodil v druhé polovině 5. století na jihu Indie, putoval pak Čínou a stal se zakladatelem zen buddhismu (Kódžien, 2013, heslo: daruma). Oficiální datum nebo alespoň období vzniku těchto sošek není znám, avšak jejich podoba má být zobrazením mnicha Bódhidharmy při meditaci (Punsmann, 1962, s. 241). Jóiči a Gillespie (2004, s. 180) dodávají, že soška *darumy* je znázorňována bez nohou z toho důvodu, že Bódhidharma údajně přišel o cit v nohou a stal se nemohoucím po tom, co devět let bez ustání meditoval na vrcholku skály.

Sošky *daruma* jsou považovány za symbol štěstí z důvodu jejich tvaru a těžiště. Jsou totiž vyráběné tak, aby se nikdy nepřevrhly (Jóiči a Gillespie, 2004, s. 180).

Tento předmět jsem se rozhodla zařadit mezi přání z toho důvodu, že si je Japonci kupují za účelem získání světských výhod. V Japonsku totiž existuje zvyk, že pokud nakreslíte sošce *daruma* jedno oko a přitom si něco přejete, v budoucnu se to přání splní. Ale než se tak stane, musí mít *daruma* nakreslené jen jedno oko. Druhé oko se sošce dokresluje až při splnění přání, ke kterému se vztahovala daná soška. (Jóiči a Gillespie, 2004, s. 180)

Obrázek č. 8: *Soška daruma.*

Jak lze vidět na obrázku č. 8, v tomto případě se jedná o sošku *daruma*, jejímuž majiteli se ještě nepoštěstilo a přání je zatím nesplněno, jelikož má soška stále namalováno jen jedno oko.

3.2.4 Typická gramatika pro přání

Jedním z typických znaků přání napsaných na tabulkách *ema*, modlitby při poklonění v chrámu či svatyni nebo vybarvení jednoho z očí sošky *daruma*, je jejich gramatika. Jelikož prosíme o pomoc vyšší moc (například božstvo), není vhodné používat hovorovou japonštinu, ale vyjádřit své přání zdvořile. Gramatikou pro prosbu při uklánění se božstvu v chrámu či svatyni (ale také i v jiných případech) je připojení pomocného jména *-jó ni* na sufix *-masu*[14]. Pro lepší demonstraci uvádím pár příkladových vět (1), (2) a (3) s přepisem do latinky a překladem do češtiny.

(1) 試験に合格しますように。
Šiken ni gókaku šimasu jó ni.
Dej ať projdu u zkoušky.

(2) たくさんの人にユーチューブ「ラリルレ、エブリバディ」を見てもらえますように！[15]
Takusan no hito ni júčúbu „Rarirure Everybody“ wo mite moraemasu jó ni.
Dej ať se na YouTube pořad „Rarirure Everybody“ dívá co nejvíc lidí.

(3) 彼女ができますように。[16]
Kanodžo ga dekimasu jó ni.
Dej, prosím, abych si našel přítelkyni.

Jak můžeme vidět na příkladech (1), (2) a (3), gramatický význam propojení pomocného jména -jó ni na sloveso ve spisovném tvaru se ve většině případů překládá jako: „(Bože) dej ať…“, „Prosím, ať…“ a tak podobně. Jedná se tak o japonskou gramatiku vyjadřující modlitbu nebo prosbu k božstvu nebo jiné vyšší moci.

[14] Sufix zdvořilého tvaru slovesa.
[15] Příkladová věta podle přání, které Ai Nonaka (2016b) z pořadu Rarirure Everybody použila na svou tabulku *ema*.
[16] Nonaka, 2016b.

3.3 Věštby omikudži (御神籤)

Dalším a posledním předmětem, kterým se práce bude zabývat, jsou věštby, prodávané ve svatyních nebo chrámech, japonsky se jim říká *omikudži* (御神籤, také často psáno jen v hiraganě: おみくじ). Nebyla jsem si zcela jistá, zda i tyto předměty do své práce zařadit, dokud jsem nenarazila na názor historika a antropologa Thomase Crumpa. Crump (1992, s. 80) říká, že věštby *omikudži* jsou spojeny s běžnými praktikami *genze rijaku*, protože zakoupením věštby jedinec žádá božstvo o pomoc.

Podle slovníku *Kódžien* (2013, heslo: omikudži) a výkladu jednotlivých znaků, ze kterých se pojem skládá, by se věštba *omikudži* mohla také překládat jako „božská loterie“. Jelikož rozdělením pojmu na dvě významové části nám vzniknou slova: božstvo (*okami*, 御神) a loterie (*kudži*, 籤). Věštby *omikudži* jsou typem loterie věšteb, je možno vytáhnout si hned několik typů štěstí nebo neštěstí - jsou odstupňovány od velkého neštěstí až po velké štěstí.

Tato věštící loterie může mít hned několik podob. Věštby mohou být uloženy v jedné velké krabici, do které daná osoba ponoří ruku a vylosuje si jednu z věšteb z krabice. Věštění pomocí vytahování tyčinek z tuby může být dalším typem loterie. Dotyčný si vezme do ruky válec, ve kterém je uloženo hned několik tyček, na kterých je napsáno číslo. Pak musí s válcem zatřást, aby mu malým otvorem ve válci vypadla jedna z tyčinek. Daná osoba si následně vytáhne věštbu ze šuplíku, který je označen číslem, jež si vylosoval (Crump, 1992, s. 77). Dokonce jsem se osobně setkala s typem věštící loterie, která měla podobu automatu na mince. Daný člověk vhodil určitý obnos peněz do přístroje, zatočil kolečkem (jako u automatu na žvýkačky) a vypadla mu jeho věštba. Každý chrám nebo svatyně si obvykle vybere jednu nebo více z těchto loterií věšteb *omikudži*.

Podle Earharta (1998, s. 21) původ vzniku věšteb (a věštění obecně) v japonském prostředí se většinou uvádí do souvislosti s příchodem taoistického učení do Japonska (kolem 7. století). Taoismus v Japonsku nikdy nenabyl institucionalizované podoby, ale stal se velmi oblíbeným hlavně u císařského dvora mezi šlechtou. V této skutečnosti lze vidět vodítko také ke vzniku věšteb *omikudži*, jelikož samotné věštby tohoto typu byly původně převzaty z Číny (Ronan a Needham, 1978, s. 194, cit. v: Crump, 1992, s. 77). Z tohoto by se dal vznik věšteb *omikudži* vysledovat až do

období kolem 7. století. Avšak podle autorů knihy *A New History of Shinto* Johna Breena a Marka Teeuwena (2010, s. 12–13) se tyto věštby začaly vyskytovat až na začátku období Edo (1603–1867). Dle jejich teorie měl prodej věšteb *omikudži* pomoci svatyním, aby si získaly částečnou finanční nezávislost. Podle všeho se jednalo jen o jeden z triků, jak nalákat lidi, aby se chodili poklonit božstvu do svatyně a přispívali tak do sbírky dané svatyně. Jediné, co se jim podařilo, bylo, že dané věštby se staly velmi populárními mezi dětmi (Crump, 1992, 77). Tyto věštby byly už od začátku prodeje považovány za nenáboženský způsob, jak zvýšit počet návštěvníků ve svatyních a chrámech. Pokud by tomu bylo jinak, mohl by být jejich prodej považován za porušování zákona a následně napaden (Breen a Teeuween, 2010, s. 12–13).

3.3.1 Druhy věšteb omikudži

Jak jsem již zmínila, v loterii věšteb si lze vytáhnou hned několik typů štěstí (*kiči*, 吉) nebo naopak neštěstí (*kjó*, 凶). Jak uvádí Crump (1992, s. 77), tyto dvě kategorie jsou následně rozděleny podle stupňů: velké (*dai*, 大), střední (*čú*, 中) a malé (*šó*, 小). Dále se pro větší přesnost vybraného štěstí používají také další dva stupně: půl (*han*, 半) a budoucí (*sue*, 末; Zooming Japan, 2012). Typů štěstí nebo neštěstí věšteb *omikudži* tedy existuje mnoho variant. Pro lepší přehlednost dále uvádím tabulku č. 2 s příklady běžně užívaných kombinací štěstí a neštěstí, jak se píší ve znacích, jejich čtení v české transkripci a jejich český překlad.

Tabulka č. 2: *Příklady věšteb omikudži*

znaky	čtení	český překlad
大吉	daikiči	velké štěstí
中吉	čúkiči	střední štěstí
半吉	hankiči	poloviční štěstí
末吉	suekiči	štěstí v budoucnu
小凶	šókjó	malé neštěstí
半凶	hankjó	poloviční neštěstí
末凶	suekjó	neštěstí v budoucnu
大凶	daikjó	velké neštěstí

3.3.2 Jednotlivé sekce věštby

Ve věštbě se dotyčný nedočte pouze, jaké ho čeká štěstí, jestli velké nebo malé nebo vůbec žádné. Věštby *omikudži* poskytují mnohem podrobnější specifika v rámci jednotlivých sekcí. Tyto sekce pak dále popisují přesněji například, jak by se měl dotyčný zachovat v různých aspektech života. Neexistuje ale žádné pevné pravidlo pro tvorbu těchto věšteb, a proto se stává, že se sekce v závislosti na typu věštby *omikudži* liší. Existují také specifické věštby zaměřeny například jen na romantické vztahy (jako například věštba vyfocená na obrázku č. 9). Nelze tedy očekávat, že se v každém chrámu nebo svatyni objevují naprosto totožné věštby.

Protože se jedná o populární zábavu, která není považována za projev náboženské činnosti (viz výše), v odborných publikacích se o specifících jednotlivých sekcí mnoho nedozvíme. Proto, pro ukázku příkladů jednotlivých sekcí, uvádím na obrázku č. 9 (další strana) jednu z verzí věšteb *omikudži*.

Obrázek č. 9: *Věštba omikudži.*

Na obrázku č. 9 (na předchozí straně) je uvedena věštba *omikudži*, zakoupená ve svatyni bohyně Orihime ve městě Ašikaga. Protože je svatyně zasvěcená božstvu Orihime (božstvo, které je součástí svátku Tanabata; ochránkyně romantických vztahů), je tato svatyně z větší části cílena na páry nebo jedince hledající si nějakého partnera. Z toho důvodu je daná věštba zaměřena na vztahy a pomoc při hledání vhodného partnera či partnerky. V této věštbě jako první sekci tvoří krátká milostná japonská báseň *tanka* (短歌), která celé věštbě, dle mého názoru, svým způsobem přidává na romantičnosti.

Další část se nazývá *aidžó un* („štěstí v lásce“, 愛情運) a radí dotyčnému člověku, co by měl udělat, aby se mu v lásce dařilo lépe. V tomto konkrétním případě věštba danému jedinci radí, aby se v dané svatyni poklonil božstvu a tímto tak prosil o vylepšení těch romantických vztahů, které byly pro jedince do této chvíle velmi chaotické. Věštba také přislibuje pomoc božstva při hledání partnera.

V předposlední části věštby se dozvídáme, jaký typ štěstí v lásce nás očekává. V tomto konkrétním případě si dotyčný vylosoval „střední štěstí“ (*čúkiči*, 中吉). Hned vedle věštba uvádí číslo, které jí bylo při losování přiřazeno (číslo vylosované tyčinky).

V poslední a nejpodrobnější části se věštba zabývá dalšími aspekty romantického života nebo radami ohledně hledání vhodného protějšku. V mnohém by nám mohla připomínat podobu našeho horoskopu v jakémkoliv ženském časopise. Například uvádí znamení zvěrokruhu (*seiza*, 星座), jakého by měl být protějšek dotyčného. Ovšem zahrnuje i mnoho dalších aspektů, které bychom v našem typickém horoskopu nenašli. Nacházejí se tu možná až příliš konkrétní rady jako typ krevní skupiny (*kecuekigata*, 血液型) protějšku, věkový rozdíl (*nenreisa*, 年齢差), znamení japonského zvířetníku (*džúniši*, 十二支), na jakou světovou stranu by se měl dotyčný při hledání svého protějšku vydat (*hói*, 方位), dále vhodné místo setkání při schůzce (*mačiawase*, 待ち合わせ), nabídka k sňatku (*endan*, 縁談), sňatek (*kekkon*, 結婚) a dokonce i oblast, na kterou je třeba se při hledání partnera zaměřit (*gakumon*, 学問). Části popisující setkání při schůzce, nabídku k sňatku a sňatek jsou cílena na různé jednotlivce. Například pokud by se jednalo o svobodnou nezadanou ženu, bude se jí pochopitelně týkat hlavně sekce: setkání při schůzce. Věštba je velmi obsáhlá a dle mého názoru právě taková podrobnost dodává věštbě na autentičnosti.

3.3.3 Postup zacházení s věštbami omikudži

I u věšteb *omikudži* existuje jistý postup zacházení s nimi, stejně tak jak tomu bylo v případě výše zmíněných předmětů. Je tedy dobré vědět, jak s věštbou v chrámu nebo svatyni po jejím přečtení naložit.

Obecně platí, že po přečtení svého osudu pak dotyční vážou věštby na místo pro ně určené nebo si je odnášejí s sebou. Záleží na tom, jakou věštbu si vylosují. Pokud si vylosují šťastnou věštbu, ponechají si ji. Pokud si ale vylosují neštěstí, přiváží věštbu na místo, které je pro tyto účely určené. Takové místo si svatyně nebo chrám zvolí sama. Může se jednat jak o větve stromu, tak i o natažené šňůry, které slouží právě k těmto účelům. (Jóiči a Gillespie, 2004, s. 164)

Závěr

Ve své bakalářské diplomové práci jsem popsala amulety, talismany, přání a věštby, které se v japonské společnosti běžně vyskytují. Jejich existence neslouží jen například k estetickým účelům, ale mají mnohem hlubší význam. Z pohledu západních států by například kupování amuletů a talismanů mohlo být považováno za pověrčivé chování, i já sama jsem na začátku průzkumu měla stejný názor. Avšak při bližším zkoumání jsem zjistila, že se z větší části jedná o zvyky spojené s náboženským rituálem (modlitba, navštívení svatyně, zaplacení poplatku božstvu svatyně a další). Z tohoto důvodu jsem pověrčivost vyloučila a rozhodla se popsat jednotlivé předměty a praktiky s nimi spojené. Také jsem poukázala na důležitost, těchto předmětů v japonské společnosti (například v části, ve které popisuji, jakou roli hrají *omamori* v životě Japonce).

Při průzkumu literatury jsem čerpala hlavně z religionistických a antropologických prací a článků. Avšak ve vědeckých pracích není úplně běžné zabývat se amulety, talismany a podobnými předměty. Z tohoto důvodu jsem se při shromažďování informací o předmětech, jimiž se práce zabývá, musela přiklonit také k hledání v internetových zdrojích. Tyto zdroje ale jen doplňují údaje získané z vědeckých publikací. Konkrétně se jedná například o videa Ai Nonaka (na webu youtube.com), které posloužily jako příklad při popisu tabulek *ema*.

V první kapitole jsem se zmínila o problematických bodech, které se vyskytují při snaze porovnávat japonské a západní náboženství. Jelikož předpokládám, že čtenář má povědomí o západním náboženství, zaměřila jsem se hlavně na japonskou stránku této problematiky (například vznik slova *šúkjó*). V této kapitole jsem věnovala také velkou část výkladu japonského lidového náboženství. Zmínila jsem se o rozdílných anglických názvech pro japonské lidové náboženství, čímž jsem poukázala na skutečnost, že pohledů a možností uchopení japonského lidového náboženství existuje více. V neposlední řadě jsem se zmínila také o dvou nepatrně rozdílných pojmech pro japonské lidové náboženství v japonštině. Konkrétně jimi jsou pojmy *minkan šinkó* a *minzoku šúkjó*.

Pojem *genze rijaku* (světské výhody) se už od začátku mého průzkumu literatury jevil jako klíčový. Poprvé mě s tímto pojmem seznámil Mgr. Jakub Havlíček PhD., a následně mi doporučil knihu *Practically Religious* od Iana Readera a George Tanabeho, kteří se pojmem *genze rijaku* zabývají podrobněji. Předměty jsou skrze tento pojem dány do souvislosti hlavně s lidovým náboženstvím. Kvůli provázanosti pojmu i s dalšími náboženskými směry v Japonsku jsem se okrajově zmínila také například o Škole Čisté země (*džódošú*). Kvůli klíčové roli tohoto pojmu jsem mu ve své práci věnovala samostatnou kapitolu.

V další kapitole jsem přistoupila k popisu vybraných předmětů. Tyto předměty jsem rozdělila do kategorií na 1) amulety a talismany, 2) přání a 3) věštby *omikudži*. První kategorii jsem nazvala souhrnně jako amulety a talismany z toho důvodu, že v dnešní době se mezi těmito dvěma předměty obvykle nerozlišuje (jejich rozdílný význam je obvykle přehlížen). Do první kategorie byly tedy zařazeny předměty: *omamori*, *ofuda* a *hamaja*. V druhé kategorii byly shromážděny poznatky o předmětech: *ema*, *tanzaku* a *daruma*. Tyto tři předměty jsem souhrnně nazvala jako přání z toho důvodu, že při jejich používání si dotyčný přeje získat určité světské výhody. Ve třetí kategorii jsem se věnovala jen věštbám *omikudži.*

Resumé

The aim of this thesis is a description of Japanese amulets, talismans, wish cards and oracles. In those three categories are included these objects: *omamori, ofuda, hamaya, ema, tanzaku, daruma* and *omikuji*. Because these objects are usually purchased in or near a shrine or a temple, discussions about religiosity of these objects may occur. Therefore, the first part of the thesis summarizes information about the Japanese religion and also Japanese folk religion. This thesis also mentions about *genze rijaku* (this-worldly-benefits) which has underlying part in describing the reason of purchasing for example an amulet or a talisman.

Bibliografie

Knihy:

BARONI, Helen Josephine. *The illustrated encyclopedia of Zen Buddhism*. New York: Rosen Pub. Group, 2002. s. 426 . ISBN 978-082-3922-406.

BOCKING, Brian. *A popular dictionary of Shinto*. Lincolnwood: NTC Publishing Group, 1997. s. 251. ISBN 08-442-0425-0.

BORUP, Jørn. *Japanese Rinzai Zen Buddhism*: Myōshinji, a living religion. Leiden: Brill, 2008. s. 314. ISBN 978-904-7433-095.

BUDGE, Sir E. A. Wallis. *Amulets and talismans*. New York: Carol Publishing Group, 1992. s. 543. ISBN 0-80651323-3.

EARHART, Byron H. *Náboženství Japonska: mnoho tradic na jedné svaté cestě*. Praha: Prostor, 1998. s. 189. ISBN 80-851-9080-X.

GONZÁLEZ-WIPPLER, Migene. *The complete book of amulets.* St. Paul: Llewellyn Publications, 2009. s. 275. ISBN 08-754-2287-X.

HAVLÍČEK, Jakub. *Cesty božstev: otázky interpretace náboženství a nacionalismu v moderním Japonsku*. Brno: Masarykova univerzita, 2011. s. 223. ISBN 978-80-210-5563-6.

HAVENS, Norman; INOUE, Nobutaka. *An encyclopedia of Shinto (Shinto jiten)*. Tokyo: Institute for Japanese Culture and Classics Kokugakuin University, 2006. ISBN 49-058-5320-6.

HAVLÍČEK, Jakub. Kategorie lidového náboženství v japonském kontextu. *Speculum*. Slovenská asociácia sociálnych antropológov, 2012, 4/02. 44–56. ISSN 1337-9461.

HENDRY, Joy. *Understanding Japanese society*. 3. vydání. New York: RoutledgeCurzon, 2003. s. 265 ISBN 04-152-6383-2.

JOSEPHSON, Jason Ananda. When Buddhism Became a “Religion”: Religion and Superstition in the Writings of Inoue Enryo. *Japanese Journal of Religious Studies*. Nanzan institute for Religion and Culture, 2006, 33/1. s. 143–168.

JOSEPHSON, Jason Ananda. The Invention of Japanese Religions. *Religion Compass*. Blackwell Publishing, 2011, 5/10. s. 589–597.

KAMACHI, Noriko. *Culture and Customs of Japan*. Westport: Greenwood Press, 1999. Culture and customs of Asia. s. 187. ISBN 03-133-0197-2.

KASAHARA, Kazuo; MCCARTHY, Paul; SEKIMORI, Gaynor. *A History of Japanese religion.* Tokyo: Kosei Publishing, 2001. s. 648. ISBN 43-330-1917-6.

KAWAHASHI, Noriko. Folk Religion and its Contemporary Issues. In: ROBERTSON, Jennifer Ellen (ed.). *A companion to the anthropology of Japan*. Malden: Blackwell Publishing, 2005. s. 518. ISBN 978-0-631-22955-1.

KOUAMÉ, Nathalie. The daily life of the *henro* on the island of Shikoku during the Edo Period: A mirror of Tokugawa society. In: RODRÍGUEZ DEL ALISAL, Maria; ACKERMANN, Peter; MARTINEZ, Dolores P. (eds.). *Pilgrimages and spiritual quests in Japan*. New York: Routledge, 2007. s. 184. ISBN 978-020-3318-508.

KRÄMER, Hans Martin. How "Religion" Came to Be Translated as Shūkyō: Shimaji Mokurai and the Appropriation of Religion in Early Meiji Japan. *Japan Review*, 2013, 25. s. 89–111.

LEWIS, David C. Years of calamity: yakudoshi observances in urban Japan. In: HENDRY, Joy (eds.). *Interpreting Japanese Society: Anthropological approaches*. Second edition. London: Routledge, 1998. s. 291. ISBN 0-203-01269-0.

MULLINS, Mark R.. Religion in contemporary Japanese lives. In: BESTOR, Theodore C; YAMAGATA, Akiko (ed.). *Routledge handbook of Japanese culture and society*. New York: Routledge handbooks, 2011. s. 325. ISBN 978-0-203-81845-9.

NELSON, John K. *A year in the life of a Shinto shrine*. Seattle: University of Washington Press, 1996. s. 286. ISBN 02-959-7500-8.

PAVITT, William Thomas; PAVITT, Kate. *The book of talismans, amulets and zodiacal gems*. Second Publision. London: William Rider & Son Ltd., 1922. s. 292. ISBN neexistuje.

READER, Ian. *Religion in contemporary Japan*. Houndmills, Basingstoke, Hampshire: Macmillan, 1991. s. 277. ISBN 03-335-2322-9.

READER, Ian, George Joji TANABE. *Practically religious: worldly benefits and the common religion of Japan*. Honolulu: University of Hawaii Press, 1998. s. 303. ISBN 08-248-2090-8.

REISCHAUER, Edwin O; CRAIG, Albert M. *Dějiny Japonska*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2000. Dějiny států. s. 441. ISBN 80-710-6391-6.

SHINNO, Toshikazu. From Minkan-shinkō to Minzoku-shūkyō: Reflections on the Study of Folk Buddhism. *Japanese Journal of Religious Studies*, 1993, 20/2-3. s. 187–206.

VARLEY, Paul. *Japanese Culture.* 4th edition. Honolulu: University of Hawai'i Press, 2000. ISBN 08-248-2152-1.

Slovníky

Daruma. In. *Kōjien.* Tokio: Iwanami Shoten, 2013.

Ema. In. *Encyclopedia Britannica*. Tokyo: Britannica Japan Co., 2013.

Genze riyaku. In: *Encyclopedia Britannica*. Tokyo: Britannica Japan Co., 2013.

Gofu. In: *Kodansha: encyclopedia of Japan*. Tokyo: Kodansha, 1983. ISBN: 978-0-870-11620-9.

Hamaja. In. *Kōjien*. Tokio: Iwanami Shoten, 2013.

Ofuda. In. *Encyclopedia Britannica*. Tokyo: Britannica Japan Co., 2013.

Omamori. In. *Encyclopedia Britannica*. Tokyo: Britannica Japan Co., 2013.

Religio. In: *Online Ethymology Dictionary*. Dostupné z: http://www.etymonline.com/index.php?term=religion. Citováno: 8. 6. 2016

Tanzaku. In. *Kōjien.* Tokio: Iwanami Shoten, 2013.

Internetové zdroje:

CUTHBERT, Roland. *The Esoteric Codex: Amulets and Talismans documents amulets and talismans of mythology and history*. [online]. Raleigh: Severní Karolína: Lulu.com, 2015. s. 188. ISBN 978-1-329-50204-8. Dostupné z: https://books.google.cz/books?id=0eaJCgAAQBAJ&hl=cs&source=gbs_navlinks_s

Domovská stránka chrámu Džigen´in [online]. [cit. 2016-03-20]. Dostupné z: http://takasakikannon.or.jp/

Domovská stránka chrámu Enpukudži [online]. [cit. 2016-03-20]. Dostupné z: http://www.enpuku-ji.jp/

Domovská stránka svatyně Dazaifu Tenmangú [online]. [cit. 2016-03-20]. Dostupné z: http://www.dazaifutenmangu.or.jp/

Domovská stránka chrámu Džindaidži [online]. [cit. 2016-03-20]. Dostupné z: http://www.jindaiji.or.jp

Japan Talk, 2015 – What are Hamaja? Japan Talk [online]. 2015 [cit. 2016-02-12]. Dostupné z: http://www.japan-talk.com/jt/new/hamaya

Nonaka, 2016a – NONAKA, Ai. Nonaka Ai ga gókaku kitó, džukkensei ganbare! Rarirure dai džúkjú kai. Youtube.com [online]. 2016 [cit. 2016-04-11]. Dostupné z: https://www.youtube.com/watch?v=pM6kHpNdt5Y&nohtml5=False.

Nonaka, 2016b – NONAKA, Ai. Nonaka Ai, itaema ni čósen! Rarirure dai džúhači kai. Youtube.com [online]. 2016 [cit. 2016-04-13]. Dostupné z: https://www.youtube.com/watch?v=pQxH31kjuI8&nohtml5=False.

Zooming Japan, 2012 – Omikuji: Fortune-telling paper strips. Zoomingjapan.com [online]. 2012 [cit. 2016-04-15]. Dostupné z: http://zoomingjapan.com/wiki/omikuji-fortune-telling-paper-strips/.